

műhely

ARANY ZSUZSANNA

Kosztolányi Dezső élete

„NO KORNÉL BARÁTOM, ÚGY-E GYÖNYÖRŰ PEST?”

16. RÉSZ

[A SZEGÉNY KISGYERMEK PANASZAI]

A „korszakzárás” valóban sikerült, hiszen ezt követően jött el az áttérés Kosztolányi pályáján. 1910-ben jelent meg ugyanis első igazán jelentős könyvsikere, *A szegény kisgyermek panaszai* című versgyűjtemény, melynek köszönhetően ország-szerte híres „költő” lett. 1913-ig négy kiadást is megért a kötet, később pedig – beleértve az *Összegyűjtött költemények*-beli ciklust is – még háromszor került az olvasóközönség elé.¹¹⁶⁰ Az első három 1910-ben (1., 2.) és 1911-ben (3.) látott napvilágot, Gömöri sorozatában. A *Modern Könyvtár* anyagi ügyeihez igazodva – mint korábban jeleztük már, Gömöri Jenő különböző kiadókhöz vitte a sorozatot – először Sziklai Jenő, majd Politzer Zsigmond, végül az *Athenaeum* adta ki a művet. Mint a *Boszorkányos esték* tárgyalásánál szót ejtettünk róla, Gömöri anyagi kockázatot vállalva kérte föl Sziklait a *Modern Könyvtár* első darabjainak kiadására.¹¹⁶¹ Az első kiadás címlapját Seyfert Ottó készítette, a második kiadásé pedig Kozma Lajos munkája.¹¹⁶² Az egyes kiadásokhoz Gömöri Jenő külön előszót is írt, melyet másodsorra pár sorral kiegészít, Ady és Kosztolányi líráját igyekezőn egybevetni.

A ciklus darabjai természetesen napvilágot láttak számos napilapban és folyóiratban is, köztük például a *Budapesti Napló*ban, a *Világ*ban, *A Hétfő*ben, az *Új Idők*-ben, az *Élet*ben, a *Vasárnapi Újság*ban és nem utolsósorban a *Nyugat*ban.¹¹⁶³ Kosztolányi egyik, Babitsnak írt leveléből az is kiderül: eredetileg a *Nyugattal* szeretne volna kiadatni a ciklust.¹¹⁶⁴ Egy későbbi, szerelmének, azaz Lányi Heddának írt levél pedig arról tanúskodik, hogy 1910 áprilisában – miután már tárgyalhatott az első kiadást végül megjelentető Gömörivel – tovább bővítette: „nagyszerű verseket írok, folytatom *A szegény kisgyermek panaszai*-t, pár nap múlva egészen befejezem, s aztán sajtó alá rendezem, és június közepén megjelenik. Boldogabb, izgatóbb, termékenyebb korszakom még nem volt.”¹¹⁶⁵ A Gömöri-féle első kiadás végül 1910 július közepén jöhetett ki a nyomdából, mint arra a *Bácsmegyei Napló* és a *Független Magyarország* híradásaiból,¹¹⁶⁶ valamint egy Csáth Géza által, július 14-én írt levélből is következtethetünk: „Desiré kiskönyvét olvastam Drága szép dolgok, teljesen el vagyok ragadtatva.”¹¹⁶⁷ A *Világ* 1910. november 3-i tudósításából¹¹⁶⁸ pedig arra a megállapításra juthatunk, hogy Gömöri akkortájt hozta ki a második kiadást, ami azt jelenti: három hónap alatt elfogytak az elsőre kinyomott példányok.

Az igazi fordulat 1913-ban történt, a negyedik kiadásnál, amikor is Kosztolányi váltott, és Tevan Andort bízta meg. A kiadás Tevan nyomdászkarrierje számára szintén jelentős lépés volt. Akkori, kezdő éveiből az alábbiakat idézi vissza későbbi emlékirataiban: „úttörő vállalkozásba kezdtem, amellyel előttem még senki nem próbálkozott. Kiadtam az *Amatőr Tevan sorozat* első kötetét. Kosztolányi Dezső: *A szegény kisgyermek panasza*i címen írott verseit. Ez a könyv még ma is a legszebb magyar könyvek egyike. Hogy milyen jelentősége volt megjelenésének akkor, mutatja Nádasdi Pálnak, a neves esztétikusnak a könyv megjelenése után a *Könyvtári Szemlé*ben közölt terjedelmes kritikájából kiragadott következő részlet: »Tevan kiadású könyvek a legszebb magyar könyveknek nevezhetők. Ezek között is első helyen a most megjelent Kosztolányi verseskönyv, *A szegény kisgyermek panasza*i áll. Ámbár a kötéstől a betű metszéséig minden külföldi ízlést árul el, de finom ízlésű, nemes arányú, gondos munka, s valóban irigylésre méltó az a költő, aki ilyen gyengéd felkarolással jelentkezik olvasói előtt. A sorok valójára, a vers ritmusa, a gondolatok akcentusa csak így jut kellő módon érvényre, mikor a szedés maga is akkordokban zeng a papirosról.«¹¹⁶⁹ Kosztolányi azonban nemcsak kiadót cserélt, hanem számos verssel is kibővítette a korábbi megjelenéseket. „A bővítés csaknem duplájára növeli a ciklus terjedelmét: a harmincnégy versből álló első kiadást Kosztolányi tizenhárom esztendő alatt másik harminc verssel gazdagította, ma hatvannégy vers alkotja *A szegény kisgyermek panasza*inak teljes kiadásait.»¹¹⁷⁰ Kiegészítései jelentős része a *Négy fal között*ből származik, de az ugyanekkor készülő *Mágiával*, valamint az 1914-es *Lánc, lánc, eszterlánc* című füzettel és az 1916-os *Mák* címet viselő kötet anyagával is találunk átfedéseket.¹¹⁷¹

Akárcsak a többi kötet esetében, Kosztolányi itt is gondosan figyel mind a kiadás, mind a terjesztés folyamatára. Ezúttal is fontos számára a kötet külleme. Elsősorban a negyedik kiadásnál követhetjük nyomon ennek fázisait, lévén, hogy a Tevan Andorral váltott levelek maradtak fent a legnagyobb számban. Mint azt majd a *Mágia* című kötet előkészületeinek tárgyalásánál látni fogjuk, Kosztolányi egyszerre dolgozott *A szegény kisgyermek panasza*i negyedik kiadásán és a *Mágián*. Előbbit 1912 karácsonyára szeretne volna megjelentetni, utóbbit pedig még korábban: 1912 kora őszen. A Tevan-féle negyedik kiadás végül közel egy évet csúszott, és csak 1913 december végén hagyta el a nyomdát, és 1914 januárjában került ki a könyvpiacra. A kritikai kiadás készítői éppen Kosztolányi nagy műgondjának is betudják, hogy ennyit késett a kötet. Az illusztrátor személyét illetően például valóban hezitált, és visszavonta korábbi elgondolásait. Elsőként még Bálint Rezsőben gondolkodott, majd Gulácsy Lajos neve is fölmerült: „Arra kérem, még a nyáron szedesse ki, lassan és gondval, hogy a kefelenyomatot átadhassam az illusztrátornak. *Három-négy remek illusztrációra gondolnék, amelyet valószínűleg Gulácsy Lajos fog írni.*»¹¹⁷² Gulácsy ekkoriban dolgozott együtt Bárdos Artúrral: az Új Színpad által bemutatott előadások egy részének ő volt a díszlet- és jelmeztervezője. Mivel Kosztolányi ismerte és látogatta ezeket a kísérleti színházi vállalkozásokat, könnyen meglehet, hogy ekkor nyerte el tetszését Gulácsy stílusa. Szeptemberben további két verset kér a kötetbe,¹¹⁷³ ám ennek az utolsó pillanatbeli variálásnak az is oka lehet, hogy már „föladta” korábbi tervét: igyekezett még csiszolni rajta, ha már időt nyert. Mivel az egyik vers a *Mágiában* is szereplő Kis-

városi fotográfia, arra is gondolhatunk, hogy Kosztolányit ennek, az időközben megjelent könyvnek a sikere is bátoríthatta további bővítésekre.

Mivel *A szegény kisgyermek panaszai* lett „a közönségsiker” Kosztolányi korai művei közül, így annak keletkezési körülményeivel kapcsolatban adta talán a legtöbb nyilatkozatot is. 1911-ben, a *Budapesti Újságírók Egyesülete Almanachjában*, *Önmagamról* címmel az alábbiakról számolt be: „Életrajzot kérnek tőlem? Két fontos adatot közlök. Az egyik: 1885 virágvasárnapja. Ekkor születtem. A másik: 1909 szeptembere. Ekkor írtam meg legkedvesebb könyvemet, amit ma is a legjobban szeretek: *A szegény kisgyermek panaszai*-t. Minden, ami fontos nekem, e két dátum közé esik, s nem tagadom, hogy minden örömöm és szenvedésem benne van ebben a kis füzetben, mert az élményeim ma is gyermekélmények, és a szenzációim gyermekszenzációk. Ha életrajzot írnék magamról, csak a gyermek életrajzát írnám meg. Megírnám az én tiszta, mély és különös gyermekkorom történetét, melyben minden oly regényes és rejtelmes, a vidéki gyermek riadozását, tájékozatlanságát, gögjét, aki egyedül van boros és buta emberek között, s készül a jövőre.”¹¹⁷⁴ Kosztolányi szavait kétkedve kell fogadnunk, hiszen tudjuk, hogy az említett verseskötet nem minden darabjának keletkezési ideje 1909 szeptembere. Augustus 14-én ugyanis még a következőket írja Csáth Gézának: „Néhány nagy dolgot írtam – többek közt egy összefüggő lírai-epikai elbeszélést – versekben – a gyerekkoromról – s ennek és a többinek igazán örülök.”¹¹⁷⁵ A versciklusnak csak egy része készült el ekkor. Mint arra utaltunk már, a kötet anyaga a későbbi évek folyamán is jelentősen bővült. Egyik, 1931-es cikkében újabb történetet olvashatunk a versciklus keletkezésével kapcsolatban: „Egyszer, mikor Budapesten egyetemre jártam, meglátogatott édesapám, nekem kellett őt kikísérnem a hajnali vonathoz. Miután elváltam tőle a pályaudvaron, föltettem, hogy lefekszem és kialaszom magamat. Álmosan bandukoltam az utcákon, melyeket még nemigen láttam ilyen szokatlanul fakó, hajnali világításban. Csodálatosnak tetszett az egész világ. Ekkor zendültek meg bennem a *Szegény kis gyermek panaszai*-nak kezdő sorai: »Mint aki a sínek közé esett...« Lehet, hogy azért, mert az imént síneket láttam, de lehet, hogy nem is azért. Alig vártam, hogy hazaérjek, fölrohantam a lépcsőn s ott-hon, az Üllői-úti diákkaszárnya udvari szobájában, egymás után firkáltam le a ciklus költeményeit, négy-ötöt aznap s két hét alatt befejeztem az egészet, úgyhogy évek múlva, a különböző kiadások során egyetlen betűt se változtathattam rajta.”¹¹⁷⁶ A kritikai kiadás készítői figyeltek föl rá, hogy ugyanezt a történetet Kosztolányi 1903. szeptember 9-én kelt levelében nem apja, hanem édesanyja látogatásához köti,¹¹⁷⁷ 1935-ben adott nyilatkozatában pedig szintén az anyát szerepeltető verzióval találkozunk.¹¹⁷⁸ Ugyancsak a kritikai kiadás készítői vették észre, hogy Csáth Géza egyik, 1904 októberi levelét összefüggésbe hozhatjuk a gyermekkor megverselésének ötletével: „Félsz, hogy elfelejtenek!? Irj róla verset gyermekem, e félelemről. Legyen a vers méla és nagyszerű tomboló, legyen kétségbeesett... de te ne légy se egyik, se másik, hanem egyszerűen: DIDE, a kis Dide.”¹¹⁷⁹

Tudjuk, hogy Kosztolányi ezekben az években számos verses drámafordítást is készít. Nem véletlen, hogy *A szegény kisgyermek panaszainak* szerkesztője is arra a következtetésre jut: Kosztolányi a drámákban megszokott eljárással él a ciklus formái megoldásánál. „Ezek a behúzások tipográfiailag sajátos helyzetet teremte-

nek: függőlegesen nézve két sort, vízszintesen viszont egy sort adnak ki, amely felül kezdődik és alul végződik. Ez a megoldás meglehetősen ritka a líra, ám annál szokványosabb a dráma műnemén belül. [...] A szegény kisgyermek panaszai keletkezése idején [Kosztolányi] több verses drámai szöveget fordít, [...] Ezekben kivétel nélkül előfordul amoibaion – ráadásul csupa ötös-hatodfeles jambikus sorban, ami a Kisgyermeknek is leggyakoribb sorfajtája. [...] Maupassant-nak több versében is felbukkan ez az eszköz [...] mindhárom szerepel Kosztolányi 1909-es Maupassant-kötetében. [...] Egykori drámai kezdeményeiből és a ciklussal párhuzamosan végzett dráma- és versfordítói gyakorlatából egyaránt következtethet az ötlet, hogy ezt az eredetileg dialógusokban alkalmazott, de már a lírában is polgárjogot nyert eszközt áttemelje *A szegény kisgyermek panaszába* – összegezi az egyes szövegközlésekben tapasztalható sortörésekkel kapcsolatban Győrei Zsolt.¹¹⁸⁰

A kötet fogadtatása valóban áttörést jelentett, és akadtak értelmezők, akik viszszamenőleg hatálytalanították a *Négy fal között* idején megfogalmazott rosszallásokat. A számos kritika közül e helyütt csak az első kiadásról írtakat, valamint azok közül is a fontosabbakat emeljük ki. A *Nyugat* 1910. július 16-i száma Lengyel Menyhérttől és Karinthy Frigyesztől egyaránt hozott recenziót. Lengyel a lélektani aspektusra helyezi a hangsúlyt, és az akkor modernnek számító pszichoanalízis felől közelít, mikor így ír: „Az újabb pszichológusok, a bécsi Freud és a magyar Ferenczi Sándor a legnagyobb érdeklődéssel kutatják át ezt a területet, bámulatosan becses dolgokat találtak benne, elrejtett magvát sok olyan konfliktusnak, ami később adja ki a mérgét, magyarázatát lélekállapotoknak, amelyeket eddig nem tudtak megfejteni.”¹¹⁸¹ Megállapítja, hogy Kosztolányi „érzékenysége és finomsága” egyik eddigi művében sem mutatkozott meg olyan kitűnően, mint a nevezett kötetben. Karinthy már filozófiai fejtegetésekre is vállalkozik kritikájában, mely közvetlen a Lengyel-szöveg utáni oldalakon olvasható. A gyermek titokzatos világáról szól, valamint a gyermek haláláról, amikor végleg beköszönt a felnőttkor: „Mi, felnőttek, tudjuk honnan származtunk: – meghalt, elment a gyermek és akkor születünk.”¹¹⁸² Kosztolányi költészetében vallást és filozófiát fedez föl, és egyenesen szimbolistának tartja. Megadja a kegyelemdőfést mind a Lukács-féle esztéta beskatulyázásnak, mind a parnasszien-impresszionista megbélyegzésnek, amikor ezt írja: „Kosztolányi Dezső odáig jutott, hogy versei nem csak versek immáron s el nem intézhetők poézis-esztétikai alapon. Egyetemes világfelfogás, misztikus törvényszerűség foglal egyetlen egészbe színeket és képeket. [...] e művészet rég túl van céljaiban ama másik, most letűnő művészet korlátain, mely foltokat s ellentéteket színpompa kedvéért rakott egymás mellé, s mely magát impresszionizmusnak nevezte.”¹¹⁸³

Az *Élet* című hetilap július 17-i számában Vajda Ernő mérföldkőnek tekinti Kosztolányi vállalkozását, és állítja: „Kosztolányi Dezső most, ebben a versciklusában találta meg először igazán önmagát: rátalált a saját hangjára, a saját lelkére, megérkezett oda, ahol nincsenek már apró küzkdések, hanem ahol elkezdődik az önmagát ismerő költő abszolút művészete.”¹¹⁸⁴ A *Népszava* hasábjain Ormos Ede Kosztolányi nyelvét dicséri föl („a nyelvnek, e legszebb hangszernek föltétlen mestere lehet csak arra képes, hogy e látszólag könnyed formában az alapjában komor hangulatokat mintegy belopja a szívünkbe”),¹¹⁸⁵ a *Független Magyarországnak* – illetve később a *Szeged és Vidékében* – pedig a barát, Juhász Gyula szól pár méltató

szót a munkáról.¹¹⁸⁶ Kiss József lapjában, *A Hétfőben* Szini Gyula fogalmazott meg észrevételeket a kötetrel kapcsolatban. Más értelmezőkkel ellentétben ő fölfigyel a mű – és vele együtt Kosztolányi világának – ellentmondásosságára is: „Csupa ellentétből épül föl az egész könyv. A modern poéta rafináltságával szemben a gyermek naivitása, amelybe beleélni igyekszik magát. Az álmok álmodója, a differenciált szimbolista, akiben azonban erősen érzéki, fűszeres, naturális képek élnek. A »vers-libriste«, a forradalmár, aki azonban eljátszik ósdi, biedermeier formákkal.”¹¹⁸⁷

Az 1910-es évek elején további verseskötetei is megjelennek Kosztolányinak, melyekről ugyancsak e helyütt célszerű szólnunk. 1911-es *az Őszi koncert. Kártya* című, két szakaszból állt, és a Gömöri-féle *Modern Könyvtár* sorozat *Magyar költők* alorozatán belül kapott helyet.¹¹⁸⁸ A mindössze egy kiadást megért, inkább füzetes kiadvány első fele hosszabb, egymásnak felelgető darabokból álló versciklus, melynek megszólalói a különböző természeti jelenségek, valamint „A férfi” és „A nő”. A kötet második részében olvasható *Kártya*-ciklus hasonló szerkezetet mutat, mint *az Őszi koncert*, ám rövidebb: mindössze tíz versből áll.¹¹⁸⁹ Az első sorozattal ellentétben itt már nem a vidék, illetve a természet lesz a milió, hanem a nagyváros szolgál háttérül: sátánista, részegítő mámor, s halálszagú, züllött éjszakák, nők ölében és kártyaasztalok előtt. A két ciklus darabjait Kosztolányi napilapokban és folyóiratokban is közölte. *az Őszi koncert* a *Nyugat* 1911 február elseji számában jött le, tehát megközelítőleg a kötet megjelenésének idején.¹¹⁹⁰ Egy-egy részlete napvilágot látott még a *Móka* című lapban – már a könyvből való mutatóként –, a *Világban*, valamint a vidéki kiadványok közül a *Bácsmegyei Napló*, jóval később pedig – 1936-ban – a *Kalangya*, illetve az erdélyi *Tasnád* hasábjain is.¹¹⁹¹ A ciklust Kosztolányi beválogatta az 1920-es *Kenyér és bor*, valamint az 1935-ös *Összegyűjtött költeményei* című jubileumi kötetébe is, ami jelzi, hogy kiemelt helyen kezelte. A *Kártya* egyes darabjai szintén megjelentek időszaki kiadványokban: az egész ciklust közölte például *A Hét*, 1910 karácsonyán, valamint egy-egy részét szintén a *Móka* című lap és a *Bácsmegyei Napló*.¹¹⁹²

A könyvről több kritika is megjelent, melyek általánosságban az *Őszi koncertet* méltatták. Noha a *Kártya*-ciklus darabjait is jól sikerülteknek tartották, megítélése mégis elmaradt az első cikluséhoz képest. Mindenestre ez nem akadályozta Kosztolányit abban, hogy ne válogassa be későbbi kötetéibe is a sorozatot: a *Kenyér és borba* és az *Összegyűjtött költeményekbe*. A munka korabeli fogadtatását bemutatandó, elsőként Hevesi Sándor írását említjük, nem utolsó sorban a méltató személye miatt. Hevesiről tudjuk, hogy több ízben dolgozott együtt Kosztolányival, színházi vállalkozásokban. Barátja költészetét Vörösmartyéval rokonítja, lírájának mélységét pedig a vidéki gyökerekből eredezteti: „Kosztolányi beszél a ligetről és vilamos lámpákról, de az Őszi koncertet csak olyan poéta írhatta, aki a vidéki utcákat rózta, a vidéki szobákban gubbasztott, ott járt-kelt és ott nőtt fel, ahol egy eszmélni kezdő lélek minden kis dologban rendkívülit, különöst, csodálatosat lát, ahol egy kilobbanó gyertyafény, egy harisnyát kötő asszony, egy égő vasalóval dolgozó cselédleány valóságos látomás és szenzáció.”¹¹⁹³ Noha a *Kártya*-ciklust ő is gyengébbnek tartja, mint *az Őszi koncertet*, Kosztolányi fejlődő tehetségét rendkívül ígéretesnek hirdeti, nem utolsó sorban azért, mert „a maga útját járja”: „Mindig jobbat produkál és mindig többet ígér. Irányok, divatok, jelszavak nem izgatják s

nem érdeklik, s erős kulturája a biztosítéka, hogy botorkálás nélkül tud a maga útján járni.¹¹⁹⁴

Szabolcsi Lajos méltatása *A Hét* hasábjain már április 9-én megjelent, amiből arra következtethetünk, hogy Kosztolányi könyve legkésőbb 1911 márciusáig kikerülhetett a könyvpiacra. Szabolcsi fogalmazza meg azt a gondolatot – melyre mások is jutnak majd –, hogy Kosztolányi lírája nem a parnasszisták utánérése, hanem valamiféle világfájdalom, metafizikai bánat kifejezője. *A Hét* publicistája jegyzi meg azt is, hogy Kosztolányi az *Őszi koncert*-ben egy helyütt¹¹⁹⁵ utal az 1907-es Ady-bírálat („irodalmi író” vádja) okozta sérelmekre: „Érdekes például az irodalmár panaszát hallani: a költő a kávéházban ítélkező modern szerkesztők ellen lázad, – ezt a csak a szaktársak által ismert bánatot is univerzálissá hangolja és beleilleszti őszi világfelfogásába.”¹¹⁹⁶ E ponton érdemes utalnunk rá, hogy Kosztolányinak kedvelt eljárása volt szépirodalmi munkáiban (is) célozni egyes irodalmi vagy (irodalom)politikai vitáira. A legkézenfekvőbb példát erre az *Édes Anna* utolsó fejezete (*Párbeszéd egy zöldkerítéses ház előtt*) szolgáltatja, ahol hősei az ő esetét tárgyalják, miszerint a Tanácsköztársaságot követően radikálisan irányt váltott politikailag. Korábban, *A szegény kisgyermek panaszainak* végén ugyancsak találhatunk utalást az „irodalmi író” bélyeg elutasítására, ironikus játék formájában: „Menj a Newyorkba s kávéházi márvány / Ravatalán tanulj újra meghalni, / Irigy szemek keresztüze közé menj / S hadd nézzék benned mi az irodalmi.” Előreutalhatunk még az 1929-es Ady-vitát követő hónapokra is, amikor olyan irodalompolitikai allegóriákat ír, mint például *A meztelen király. Megfejtelt Andersen mese* című szöveget, de többek között a *Paulina* című novella is olvasható ilyenképpen.¹¹⁹⁷ A dicséret mellett azonban Szabolcsi is kevésbé sikerültnek tartja a *Kártya*-ciklust: „A *Kártya* ciklusa már romantikusabb, lázasabb és tulcsigázott.”¹¹⁹⁸

Az *Új Idők* című folyóirat – mely szintén gyakran közölte Kosztolányi írásait – ugyancsak hozott kritikát az *Őszi koncert. Kártya* című verseskötetről. Itt Balla Ignác szólt a műről, és megállapítja: Kosztolányi nemcsak a formák virtuóza, hanem „lírájában több a mélység”, valamint „sokkal erőteljesebb poéta, semhogy csak ötvösművészkedne és közben ne hallgatná saját szívének ijedt és idegesen rejtelmes dobogását.”¹¹⁹⁹ Ez a kritika is „ellene dolgozik” tehát az „irodalmi író” megjelölésnek és a pusztán a felszíni benyomásokat rögzítő, impresszionisztikusnak tetsző költő sztereotípiájának. Balla az, aki Babits költészetével is párhuzamba állítja Kosztolányiét, és a következő konklúzióra jut: „Mind a ketten kiváló alakjai a mai poéta-gárdának, amelyben egyikük sem kíván vezér lenni, mert ők nem harcolni akarnak, hanem – poéták kívánnak maradni.”¹²⁰⁰

Kosztolányi ekkori (egyik) „munkahelyén”, a *Világ* szerkesztőségében szintén akadt szerző, aki írt a könyvről. Miklós Jenő, aki *A szegény kisgyermek panaszait* az „egyik legszebb magyar könyvnek” tartja, ezt a két ciklust is fölértékeli. Kiemeli Kosztolányi közelségét, illetőleg közvetlenségét, mikor így fogalmaz: „saját magunkat, az elfojtott sirásainkat, elszállt bánatainkat kelti életre. Mindig magában áll és egyedül van, széles gesztussal, köszörült hanggal nem áll ki, hogy a távolság: közte és az olvasó között őt megnövevessze. Inkább egészen mellénk lép, csendes esteiken mint rég elvált, messziről jött barátunk, akár az énünk, mellénk ül és beszélget.”¹²⁰¹ A *Kártya* című szövegegyüttest – a többi hozzászólóval ellentétben – nem

tartja gyengébbnek, hanem a következőket állítja róla: „sok-sok tükörből, sok-sok sugártöréssel világítja be a zöld asztalok sötét birodalmát, hogy aztán gazdag képek, emlékek és víziók után csendesen lezárja a könyvet.”¹²⁰²

Jelentősebb verseskötetnek tekinthető a *Mágia*, mely 1912 végén jelent meg, szintén Tevan Andor kiadásában. Két kiadást is megért: 1920-ban újra kiadták, ugyancsak Tevan gondozásában.¹²⁰³ Maga Kosztolányi sürgette a második megjelenést, mivel az elsőnek minden példánya elfogyott, és még évekkel később is igényeltek belőle, többek között a *Világ* szerkesztőségéhez fordulva bővebb információért: „Örömmel vegyes szomorúsággal értesülök arról, hogy ebben a pillanatban már egyetlen verseskötetem sem kapható, sehoh se. Mind elfogytak. Éppen ezért sietve Önhöz fordulok, és kérem, hogy amint teheti, ha papírja és nyomdá-sza van, rendezzünk egy új kiadást – természetesen új megállapodással – a *Mágiá*-ból és a *Mák*-ból.”¹²⁰⁴ A levelezésből az is kiderül, hogy Kosztolányi a gyűjtemény első kiadását különös műgonddal állította össze, korábban már napilapokban, folyóiratokban és kötetekben egyaránt napvilágot látott költeményeiből. A *Mágia* munkálataival egyidőben dolgozott *A szegény kisgyermek panaszainak* negyedik – 1913 elején megjelenő – kiadásán is, mellyel szintén Tevant bízta meg. Mint egyik leveléből megtudjuk, a nyomás előtt olyan szerződést kötöttek, mely alapján Kosztolányi több száz korona előleget is kapott: „a kötetem összeállítása sokkal nagyobb munkába kerül, mint gondoltam. [...] szombaton nyújtom át önnek személyesen, amikor Budapesten lesz. Addig elkészülök a *Szegény kis gyermek panaszai*-nak összeállításával is. Nagyon finom és tökéletes kötet mind a kettő. Önt csak arra kérem, hogy erre az utóbbira is kössük meg a szerződést, ugyanazokkal a feltételekkel, mint az előbbire [...] 300 koronát kérnék, 200-at a *Mágiáért*, és 100 korona előleget a *Szegény kis gyermek panaszai*-ra. Ez – azt hiszem – nem ütközik nehézségbe, ugyebár kedves, jó és nemes Fischer,¹²⁰⁵ azaz Tevan Andor!”¹²⁰⁶

A könyvben 46 vers kapott helyet, melyeket – akárcsak a *Négy fal között* vagy az *Őszi koncert. Kártya* esetében tette – külön ciklusokba válogatott Kosztolányi. A három nagyobb egységet cím nélküli, dőlt betűkkel szedett versek választják el egymástól, melyek másutt – folyóiratokban – címmel ellátva is megjelentek.¹²⁰⁷ A gyűjteményben olyan darabokat olvashatunk, mint például a *Méz*, *A hosszú, hosszú, hosszú éjszakán*, az *Arcom a tükörben*, a *Gyűlölöm magamat*, az *Ami itt maradt*, a *Mért nem beszéltek én halottjaim?...*, a *Koporsó és bölcső közt*, *A lámpagyújtó énekel*, a *Kisvárosi fotográfia*, az *Ó a rémséges őszi éjszakák*, a *Köd előttem, köd utánam*, a *Boszorkányos este*, valamint záróversként a *Csendes tisztá vers*. Az egyes alkotások számos fővárosi és vidéki lapban megjelentek, 1907 és 1912 között, folyamatosan. Olvashatta őket többek között az *Auróra*, Az Érdekes Újság, A Hét, az *Új Idők*, a *Bácskai Hírlap* és a *Bácsmegyei Napló* közönsége.¹²⁰⁸ Érdemes említenünk, mert akár tudatos gesztus is lehetett Kosztolányi részéről, hogy *Nyugat*-beli debütálása szintén egy *Mágia*-verssel történt – melynek címe első novelláskötetére is rímelt –, azaz a *Boszorkányos estével*.¹²⁰⁹ A versek közül több is bekerült más kötetekbe, így például a *Kisvárosi fotográfia* *A szegény kisgyermek panaszai*-nak negyedik kiadásába – melyen (mint utaltunk rá) épp a *Mágiával* egyidőben dolgozik Kosztolányi –, de helyet kapott *Mágia*-mű az 1924-es *Bús férfi panaszai*-ban, valamint később az *Összegyűjtött költeményekben* is.

Azt, hogy a kötetkompozíció mennyire nem volt a véletlen műve, hanem tudatos és szigorú szerkesztésről beszélhetünk, bizonyítja Kosztolányi korrektúrája is. Szerencsénkre fennmaradt egy levele, melyben – a *Mágia* első levonatának kézhezvételét követően – részletesen megírja Tevannak, hogy milyen módosításokat kér, mielőtt nyomdába megy az anyag. Mivel Kosztolányi költői tudatosságát, szerkesztői módszerének szigorát, valamint komoly munkamorálját és alázatát is igazolják sorai, hosszabb terjedelemben szükséges idéznünk: „a kötet korrektúráját itt küldöm. [...] 1. [...] azt szeretném, hogyha a címek *kissé* (alig valamivel) vastagabb, vagy feltűnőbb betűkből lennének szedve. [...] 2. A versek rosszul voltak összeállítva. Most megállapítottam a végleges sorrendet, a verseket kék ceruzával megszámoztam, ezen semmi esetre se változtatok. 3. [...] három verset: *A kabaré nagybete*, *Szonett a szoborra*, *amely az álló Dantét ábrázolja* és az *Alkoholista* címűt, mint a kötetbe nem valókat, kivettem [...] 4. Úgy az első, mint a második ciklusba *egy-egy új verset illesztettem bele*. Mégpedig az első ciklusba: a *Méz-t* (2. szám), a második ciklusba: *Pipacsos alföldi út forró délután* (20. szám). [...] 5. Az egyes ciklusoknak nincs *címük*. Egy üres lap választja el őket egymástól. Aztán a következő lapon az első vers – *cím helyett* – *KURZÍV* betűkkel jön, *cím nélkül*. 6. Egy lapra csak *egy vers* jöhet. [...] 7. [...] küldje el még egyszer, hogy átnézzem. 8. A címlapot [...] Falus Elekkel csináltatom meg. [...] 9. Úgy gondolom, hogy ez a kötet kora ősszel jön ki, *A szegény kis gyermek* [sic!] pedig karácsony felé, karácsonyi ajándékkul.”¹²¹⁰ Ugyanekkor barátját, Juhász Gyulát is értesíti a munkáról,¹²¹¹ melyből arra következtethetünk, hogy a korrektúrázás műveletét fontosnak tartotta, nagy gondot fordított kötetek hibátlanságára, valamint – mint azt korábban láthattuk – a formai megjelenésre, sőt még a címlapgrafikára is. Mindent maga kívánt kézben tartani, ellenőrizni, így lényegében az egész munka egyszemélyi felelőse volt. Szerzőként tehát nem „redukálódott” a kéziratleadó szerepére, hanem az egész folyamatot – a kézirat leadásától a könyv nyomdába kerüléséig – uralni igyekezett.

Mint a korrektúrában olvashattuk, Kosztolányi eredetileg úgy tervezte, hogy a *Mágia* 1912 kora őszén jön ki, *A szegény kisgyermek panaszai* negyedik kiadása pedig még az év karácsonyán. Pár hónapos csúszás következett azonban be, ekkor föltehetően Tevanék késlekedése miatt. Kosztolányi nemcsak az egész szerkesztési folyamat, hanem a kötet megjelenését követő reklámozás fölött is disznált – előfizetők szerzése, hirdetések elhelyezése nemcsak újságokban, hanem a könyvkereskedőknél plakátok formájában is¹²¹² –, így nem volt tehát mindegy számára, pontosan mikor kerülnek a könyvpiacra művei. A *Világ*ban már szeptemberben megrendezi a hírverést, a *Kisvárosi fotográfia* című versének közlése apropóján: „Mai számunkban a tárca-rovatban *Kosztolányi Dezső* egy versét közöljük. Ez a vers az őszszel megjelenő, »Mágia« című kötetében jelenik meg, melyet *Tevan Andor* ad ki. Az »Őszi koncert« és a »Szegény kis gyermek panaszai« írója ebben a könyvben gyűjti össze öt év óta megjelent verseit.”¹²¹³ Ennek fényében nem véletlen, hogy 1912 novemberében már kétségbeesetten sürgeti Tevant. A kora ősz elmúlt, és lassan – a tél beálltával – a karácsonyi megjelenés kerül sorra, amivel – és egyúttal *A szegény kisgyermek panaszai* negyedik kötetének kiadási ütemezésével – nem lett volna jó ütköznie a *Mágia* kiadásának: „kétségbeesetten kérdelem, mi van a *Mágiá*-val? Megjelenése a lehető legsürgősebb. Az ön és az én érdekemben.

Mert karácsonykor a könyvkiadásban senki se venné észre. Kérem, rögtön küldje, mihelyt kész lesz. A sajtópéldányokkal együtt *ötven* t. p.-t kérek.¹²¹⁴ Látjuk tehát, hogy eladási szempontokat is szem előtt tartott, és tisztában volt a könyvpiac mozgásával.

Föltehetően 1912 novemberének végére mégiscsak sikerült kijönnie a *Mágiának* – igaz, *A szegény kisgyermek panaszai* ütemezése alaposan elcsúszott –, mikor is Kosztolányi rögvest elkezdte a tiszteletpéldányokat körbeküldeni. *A Hét* főszerkesztőjének, Kiss Józsefnek például e sorok kíséretében ajánlja figyelmébe a munkát: „a mai postával feladtam a címére új verseskönyvemet: a *Mágiát*-t. [...] Kérem, vegye szívesen ezeket a verseket, amelyeket – öt év alatt – az ön oldalán írtam, s ne tekintse frázisnak a dedikációm, hogy meghatott, fiúi szeretettel teszem kezébe önnek, aki a nemes és finom magyar vers egyetlen művésze.”¹²¹⁵ A (túlzott?) udvariasság természetesen nemcsak az idősebb pályatársnak, hanem a munkáltatónak is szólhatott. Barátjának, Babitsnak ugyancsak küld a kötetből, akit egyúttal kritikáírásra is fölkér: „Én nem mint sajtópéldányt küldtem el a könyvem, de igazán boldoggá tennél, hogyha írnál róla a *Nyugat*-ban. (Ha ínyedre van a sujet.) Olvasd el egy este, s legalább levélben közöld az impresszióid.”¹²¹⁶ Babits írt is a könyvről, és a *Nyugat* 1913. január 16-i számában közölte azt, egy hosszabb tanulmány részeként. Akárcsak az *Őszi koncertről* szólván Hevesi Sándor, Babits is Vörösmarty költészetével rokonítja Kosztolányi világát, valamint (romantikus) dekadensnek nevezi. Impresszionizmusát ő is „mélyebbnek” érzékeli – noha annak „asszonyosságáról” is beszél (a „férfiakarattal” szemben) –, amikor démoni színeket emleget: „Az impressziók hatalmának költője, melyek elaprózzák, elmerítik, elasszonyosítják a lelkeket, csüggedésre lágyítják, majd megint – egy pillanatra – lázba exaltálják, s többnyire egymás hatását lerontva nem engedik megszületni a férfias akaratra nevezett rezultánst. A színek költője, melyek szimbólumerőt nyernek, megbabonáznak, lenyűgöznek, a pompázó külső világ költője, mint Vörösmarty, mint Byron, de e külső világ színei, éppen azért, mert kívülről jöttek és mégis a költő legbensőbb lényét hatalmukba hajtják, valami démoni sors-szint nyernek Kosztolányinál: az egész világ egy ellenséges mágia.”¹²¹⁷ A *Mágia* című kötetet – akárcsak a többi méltató az egy évvel előtte megjelenő *Őszi koncertet* – a „legérettebb, legigazibb” Kosztolányi megnyilvánulásának tartja, aki már túllépett a *Négy fal között* „hibáin”, a külföldi mintákon és a parnasszista stíluson. Kimondja, amit a novelláskötetek méltatói is megállapítottak: Kosztolányi prózájában is lírikus. Ennek függvényében a *Mágia* kötet előzményének tekinti a *Boszorkányos esték* és a *Bolondok* gyűjteményeit is. Néhány költeményt azonban kevésbé sikerültnek tart, pózokat, mesterkéeltséget és ebből következően erőltetettséget vél fölfedezni rajtuk: „Néha talán egy kissé pózol, egy kedves, színes szót kellelten is ismét, egy groteszk, rikító rímnek nem tud ellenállni: és mindez jól áll neki. A kötetben van néhány hosszabb darab, ahol nem az élet valódi színei nyernek mágikus fényt, hanem avult fantasztikumok groteszk romantikájával akar hatni a költő, olykor atavisztikusan visszaütve első verseinek Puskin–Byron-féle hangulataira. Ezek a költemények nekem kevésbé tetszenek.”¹²¹⁸

Még a *Nyugat* előtt közölt ismertetést a kötetéről a *Vasárnapi Újság*. A szöveg szerzője misztikus és világfájdalmas lírának tartja Kosztolányiét, s kötetét „a legje-

lentékenyebb verses könyvek egyikének” nevezi: „Van valami misztikus ebben a szomorúságban – alighanem erre céloz a költő is könyve címével. Onnan jön, hol a lélek gyökerei vannak; a halál bélyegével világra jött, a szenvedés szükség-szerűségének alávetett s sorsának tudatával élő ember bánata ez. [...] megéreztetni lehet, nem szemmel láttatni, – nem a tudat világossága, hanem a szuggesztív misztikus megérezése útján lehet hozzáférni.”¹²¹⁹ A Babits-kritikával egyidőben pedig mind az *Életben*, mind az *Új Időkben* olvasható volt egy-egy méltatás. Előbbi hasábjain Sík Sándor szólalt meg, kinek értékelése alapján a *Mágia* előkelő helyet foglal el Kosztolányi korai költészetében, illetve kidolgozottságában és érettségében megelőzi *A szegény kisgyermek panasza*it is: „Néhány önálló és érdekes cikluson kívül Kosztolányi Dezsőnek évek óta nem láttuk önálló verses kötetét. Most megjelent könyve, a *Mágia*, a maga diszkrétan finom külsejével és nem egészen ötven versével azt a benyomást kelti bennünk, hogy ebben a könyvben egy gazdag és nevezetes poétai oeuvre-nek gondosan megválogatott legjavával állunk szemben, egy kiforrott költőnek, egy önmagával, céljaival és eszközeivel egyformán tisztában levő öntudatos művésznak valódi reprezentáns-kötetével.”¹²²⁰ Az *Új Idők* névtelen cikkírója szintén a kötet kiforrottságát hangsúlyozza, valamint – a többi bírálóval egyetértésben – jelzi, hogy Kosztolányi kinőtte korai költészetének „gyermekbetegségeit”, azaz modorosságát és mesterkéeltségét: „Annak a poétának meleg, mélyszavú lírája ez a kötet, aki már tudatára ébredt érett férfi voltának és most egy-egy percre ijedten eszmél arra, hogy – fölötte is elszáll az idő és az ő fiataltsága is elmúlóban van. [...] Kosztolányi művészete férfias, kész, erővel teljes és tökéletesebb, mint minden eddigi kötetében. [...] Csupa melegség lett a lírája, amelynek eddigi finom, – de kissé hideg, – parfümjét talán ő maga is érezte.”¹²²¹

A kötet korabeli fogadtatásának krónikáját zárva, végezetül Göndör Ferenc cikket említjük, mely 1913 márciusában a *Népszava* hasábjain volt olvasható. Göndör szinte szuperlatívuszokban szól Kosztolányi munkásságáról, ami azért is figyelemre méltó, mert pár évvel később, a Tanácsköztársaság bukását követően, ellenséggé válnak, és épp Göndör bécsi emigráns lapjában – *Az Ember* című kiadványban – intézik majd a legkeményebb támadásokat a nemzeti radikális *Új Nemzedék*hez elszegődő Kosztolányi ellen. Göndör dicséretét ennek tükrében idézzük: „A Kosztolányi Dezső költészete fejlett kultúra becses eredménye. Megkülönböztetett figyelem jár ki – jelentkezésének percétől fogva – ennek a jól fölkészült, képzett és nagyon tehetséges poétának. Kosztolányi Dezső céltudatos művész, akinél a forma nem kerete, hanem belső kiegészítője a tartalmi értékeknek, amelyekkel teljes harmóniában olvad össze. [...] sokat mélyült és finomodott új verseiben [...] a szemlélődései már nem olyan olvasmányosak, valahogy közelebb ért hozzánk, a hideg csiszoltságán átremeg már az érzés melege, amely nélkül hiába – nincsen igazi poézis. Kosztolányi új könyvében sem mutatkozik a tömegek és általános emberi dokumentumok költőjének, de ez a finomszavu esztéta itt-ott olyan hangokat is megüt már, amelyek széles körben találhatnak megértőkre. A »Mágia« című verseskönyvével is igazolta Kosztolányi Dezső azokat a várakozásokat, amelyek az ő fejlődéséhez fűztek és nyelvbéli szépségeivel pedig még azokat is meglepte, akik ezirányú képességeit már régen megbecsülték.”¹²²²

A levelezés alapján állítjuk, hogy a *Mágia* verseinek német nyelvre való átültetéséről is folytak tárgyalások. Kosztolányi 1917-ben kéri Tevant, hogy adjon postára egy példányt a kötetből korábbi fordítója, Stefan I. Klein részére.¹²²³ Fél évvel később már *A szegény kisgyermek panasza*iról is szó van, és Kosztolányi kilátásba helyezi, hogy svájci és német lapokban is el lesznek helyezve verseinek fordításai.¹²²⁴ Külön kötetben egészen biztosan nem jelentek meg Kosztolányi tárgyalt költeményeinek német változatai. Ami a folyóiratbeli közléseket illeti, egyelőre nem akadunk nyomára ilyen adatoknak. Így tehát nem is zárhatjuk ki, hogy megjelent volna néhány mű svájci és német lapokban, ezekben a korai években.

(folytatjuk)

JEGYZETEK

1160. Életrajzunknak ebben a szakaszában (1903–1913) az alábbi négy kiadásról szólunk: 1) *A szegény kisgyermek panasza*. Versek, Budapest: Sziklai, 1910. [Magyar Költők 1. / Modern Könyvtár 3.; illusztrálta: Seyfert Ottó.]; 2) Budapest: Politzer, 1910. [Magyar Költők 1. / Modern Könyvtár 3.]; 3) Budapest: Athenaeum, 1911; *A szegény kisgyermek panasza*. Versek, Békéscsaba: Tevan, 1913, 73.

1161. Vö. Gömöri Jenő Tamás: Emlékezés a „Modern Könyvtár”-ra, *Literatura*, 1937. szept. 15., 328.

1162. Az egyes kiadások részletes leírását lásd: Győrei Zsolt: Kötetkiadások, in Kosztolányi Dezső: *A szegény kisgyermek panasza*. *Kritikai kiadás*, szerk Győrei Zsolt, s. a. r., jegyz. Győrei Zsolt – Lovas Borbála, Pozsony: Kalligram, 2014, 244–249. [A kötet a továbbiakban: SzKP-Krk.]

1163. Lásd részletesen, fölsorolva és táblázatos formában egyaránt: SzKP-Krk, 271–290. És: Forrás-jegyzék, 1–5.

1164. „Verseim jelenleg Osváthnál [!] vannak, minthogy a könyvem a *Nyugat*-tal szeretném kiadni.” – Kosztolányi Dezső levele Babits Mihálynak, Budapest, 1909. szept. [4.], in *Levelezés-Réz*, 193.

1165. Kosztolányi Dezső levele Lányi Hedvának, Budapest, 1910. [ápr.?,] in *Levelezés-Réz*, 205.

1166. [Szerző nélkül]: Kosztolányi Dezső új kötete, *Bácsmegyei Napló*, 1910. júl. 10., 4; *Független Magyarország*, 1910. júl. 13., 1.

1167. Csáth Géza levele, in 1000 ölel Józsi. Családi levelek 1909–1912, s. a. r. Beszédés Valéria, Szabadka: Szabadegyetem, 2008, 41.

1168. [Szerző nélkül]: Modern Könyvtár. Szerk. Gömöri Jenő, Politzer Zsigmond, *Világ*, 1910. nov. 13., 14.

1169. Tevan, 1989, i. m., 28–29.

1170. Győrei Zsolt: A gyermekkor eklogáitól A szegény kisgyermek panaszaig, in *SzKP-Krk*, 421.

1171. Részletesen lásd: SzKP-Krk, 250–254.

1172. Kosztolányi Dezső levele Tevan Andornak, Budapest, [1913?], in *Levelezés-Réz*, 246.

1173. „*A Szegény kis gyermek panasza* két új, gyönyörű verssel bővül.” – Kosztolányi Dezső levele Tevan Andornak, Budapest, 1913. szept., in *Levelezés-Réz*, 251.

1174. Kosztolányi Dezső: [Életrajzot kérnek tőlem?], *Budapesti Újságírók Egyesülete Almanachja* 1911, 1911, 338.

1175. Kosztolányi Dezső levele Csáth Gézának, Szabadka, 1909. aug. 14., in *Levelezés-Réz*, 191.

1176. Kosztolányi Dezső: Hogyan születik a vers és a regény? Válasz és vallomás egy kérdésre I., *A Pesti Hírlap Vasárnapja*, 1931. márc. 8., 3–4; márc. 15., 4–5.

1177. „Édes jó anyám! Míg te a szabadkai személy vonaton haza felé robogtál, addig a Kerepesi úton haladt egy bús fiatalember. Szemét könnyek borították el és kalapját jól a szemébe huzta, hogy ki ne nevéssék őt. Elgondolta ő, hogy kicsoda ebben a városban, s kicsoda tinektek ő, s ti őneki. Csak égette a torkát a sírás s ment tovább [!] Midőn aztán haza ért véget vetett annyi nap oly nagy hazugságának, és – sirt. Kérdezték miért; nem felelt semmit, csak a ti neveteket imádkozta el magában. Áldjon meg az isten mindnyájukat!” – Kosztolányi Dezső levele id. Kosztolányi Árpádnénak, [Budapest, 1903. szept. 9.], in *Levelezés 1.*, 28.

1178. Pán Imre: A vers és a csók, *Színházi Élet*, 1935. ápr. 21–27., 134–135.
1179. Csáth Géza levele Kosztolányi Dezsőnek, Szabadka [?], 1904. okt. 9., MTA Könyvtár Kézirattára, Ms 4622/104.
1180. Győrei Zsolt: Félsor vagy sor?, in *SzKP-Krk*, 383, 385–386.
1181. Lengyel Menyhért: A szegény kisgyermek panasza, *Nyugat*, 1910. júl. 16., 1008–1010.
1182. Karinthy Frigyes: A szegény kisgyermek panasza. Kosztolányi Dezső versciklusa, *Nyugat*, 1910. júl. 16., 1010–1013.
1183. Karinthy, 1910, i. m.
1184. Vajda Ernő: A szegény kisgyermek panasza. Kosztolányi Dezső új verseskönyve, *Élet*, 1910. júl. 17., 89–90.
1185. o. e. [=Ormos Ede]: Kosztolányi Dezső: A szegény kisgyermek panasza, *Népszava*, 1910. júl. 20., 3.
1186. Újraközölve: Juhász Gyula: Az olvasó naplójából, in – –: *Összes művei, V. köt., Prózai írások 1898–1917*, szerk. Péter László, Budapest: Akadémiai, 1968, 365–366.
1187. Sz[ini]. Gy[ulal.]: Kosztolányi új könyve, *A Hét*, 1910. júl. 31., 503–504.
1188. Kosztolányi Dezső: Őszi koncert. Kártya, Budapest: Politzer, 1911. [Magyar Költők III. / Modern Könyvtár 54.]
1189. *A kártyás felfohászok; A kártyás imája; A sötét párka; Tenger és vibar; Az éj, az álom s a kinok; Szemét és csillagok között; A kártyás diadala; Induló a költőkhez; A kártya papjai miséznek; A kártyás sír.*
1190. Kosztolányi Dezső: Őszi koncert, *Nyugat*, 1911. febr. 1., 288–297.
1191. Kosztolányi Dezső: Őszi koncert, *Móka*, 1911. ápr. 26., 10; *Vérszó*, koszorús ősz. Az „Őszi koncert”-ből, *Világ*, 1911. dec. 24., 42; Tü-dal, *Bácsme gyei Napló*, 1911. márc. 5., 4; Praeludium. Az Őszi koncertből, *Kalangya*, 1936. márc., 156; Intermezzo, *Tasnád*, 1911. júl. 1., 1.
1192. Kosztolányi Dezső: I. Ó színek színe, ördög bibliája; II. Valami van; III. Három bús párka áll az élet utján; IV. És néha vágtatunk, mint örült tengerészek; V. De éjjel szörnyűket álmodunk...; VI. Ha emberek közé megyünk, fényes terembe; VII. Diadal!; VIII. Ez itt az élet, hámor és kohó; IX. Most így teszünk, most úgy, most újra másként; X. Bitang! – kiáltja a szélvész utánunk, *A Hét*, 1910. dec. 25., 828–830; A kártya, *Móka*, 1911. ápr. 26., 10; *Bácsme gyei Napló*, 1911. ápr. 23., 1.
1193. Hevesi Sándor: Őszi koncert és Kártya. Kosztolányi Dezső új füzete, *Auróra*, 1911. máj. 13., 228.
1194. Hevesi, 1911, i. m., 228.
1195. „A férfi szól: [...] Itt egy kávéház, fázó, néma néppel, / ott meg az irodalmi emberek, / kik szivarozva, szigorú szemöldökkel / szegény hullám fölött veszekszenek. // A nő szól: / Én odamegyek és megkérem őket, / hogy tégedet nagyon szeressenek, / és értsék meg vívódó éneked. / Én odamegyek és megkérem őket, / pajkos kacajjal, mint egy könnyű tündér, / hogy lassanak be fátyolos szivedbe, / szeressenek elátkozott szívünkér. / Általokarolom csöndesen a lábuk, / az életed szelíden elmesélem, / hogy megriadjanak és tág szemekkel / bámuljanak reám az őszi éjen.”
1196. Sz[abolcsi]. L[ajos].: Őszi koncert; kártya. Két versciklus, *A Hét*, 1911. ápr. 9., 239–240.
1197. Lásd a későbbi fejezeteket, valamint: Arany Zsuzsanna: „A meztelen király”. Kosztolányi Dezső irodalompolitikája, *Irodalomtörténet*, 2015. [megjelenés előtt]; És: Buda Attila: A véres költő gyermekei: Paulina, Aurelius, Caligula, *Prae*, 2010/ápr., 37.
1198. Szabolcsi, 1911, i. m., 240.
1199. Gereblye [=Balla Ignác]: Két verskötet. 2. Kosztolányi Dezső: Őszi koncertek [sic]. Kártya, *Új Idők*, 1911. máj. 7., 479.
1200. Balla, 1911, i. m., 479.
1201. m. j. [=Miklós Jenő]: Kosztolányi Dezső. Őszi koncert. Kártya, *Világ*, 1911. máj. 28., 18.
1202. Miklós, 1911, i. m., 18.
1203. Kosztolányi Dezső: Mágia. Kosztolányi Dezső verseskönyve, Békéscsaba: Tevan, 1912; 1920.
1204. Kosztolányi Dezső levele Tevan Andornak, Budapest, 1919. febr. 19., in *Levelezés-Réz*, 428.
1205. Utalás Kosztolányi első szabadkai kiadójára, Fischer Mórira.
1206. Kosztolányi Dezső levele Tevan Andornak, Budapest, 1912. márc., in *Levelezés-Réz*, 229.
1207. Az egyes szakaszokat elválasztó versek kezdősorai: 1) „Úgy félek, hogy ezt a homályos, ódon”; 2) „Fejembe szállott a fekete mérge”; 3) „Mint a beteg gyerek, ki lázas, álmos”. Megjelenések pl.:

1) Kosztolányi Dezső: Kösöntyü, *A Hét*, 1910. dec. 11., 794. 2) Az ihlet percze, *A Hét*, 1910. jún. 19., 394. 3) Beteg csókok, *Nyugat*, 1909. szept. 1., 268.

1208. Lásd: Forrásjegyzék, 1–5.

1209. A korábban már hivatkozott vers adatait újra hozzuk: Kosztolányi Dezső: Boszorkányos este, *Nyugat*, 1908. márc. 1., 287.

1210. Kosztolányi Dezső levele Tevan Andornak, Budapest, 1912. júl., in *Levelezés-Réz*, 232.

1211. „Én korrigálom új, nagy kötetemet, a Mágia-t, amely Tevan kiadásában jelen meg, kora ősszel.” – Kosztolányi Dezső levele Juhász Gyulának, [Budapest, 1912. júl. 23.], in *Levelezés-Réz*, 235.

1212. „A kötetemhez nyomasson plakátot, amelyet minden könyvkereskedő kitesz a kirakatába: »Most jelent meg *Kosztolányi Dezső* új verseskönyve, a *Mágia*.» Csak ennyit. De ez a terjesztés feltétlenül szükséges eszköze.” – Kosztolányi Dezső levele Tevan Andornak, [Budapest, 1912. szept.], in *Levelezés-Réz*, 238.

1213. [Szerző nélkül]: Kosztolányi Dezső új verskötete, *Világ*, 1912. szept. 1., 18.

1214. Kosztolányi Dezső levele Tevan Andornak, Budapest, 1912. [nov.], in *Levelezés-Réz*, 243.

1215. Kosztolányi Dezső levele Kiss Józsefnek, Budapest, 1912. nov., in *Levelezés-Réz*, 243.

1216. Kosztolányi Dezső levele Babits Mihálynak, Budapest, 1912. nov., in *Levelezés-Réz*, 243–244.

1217. Babits Mihály: Az irodalom karácsonya, *Nyugat*, 1913. jan. 16., 81–85.

1218. Babits, 1913, i. m., 81–85.

1219. [Szerző nélkül]: Mágia, *Vasárnapi Újság*, 1912. dec. 15., 1011.

1220.S. [=Sík Sándor]: Kosztolányi Dezső: Mágia, *Élet*, 1913. jan. 5., 24.

1221. [Szerző nélkül]: Mágia. Kosztolányi Dezső versei, *Új Idők*, 1913. jan. 26., 130.

1222. Göndör Ferenc: Kosztolányi Dezső: Mágia, *Népszava*, 1913. márc. 6., 2–3.

1223. „[Elgy elsőrangú német költő, aki most Svájcban tartózkodik, mindkettőnk közös érdekében le akarja fordítani az egész Mágia-t. Kérem, tegyen azonnal postára egy példányt [...]” – Kosztolányi Dezső levele Tevan Andornak, Budapest, 1917. jan. [29.], in *Levelezés-Réz*, 397.

1224. „Nagyon kérem, tegye azonnal postára a *Szegény kis gyermek panaszai teljes kiadását* és a *Mágia*-t, [...] Több ízben kértem Önt már erre, de mindig foganat nélkül. Nekem e könyvek elküldése igen fontos, minthogy az illető úr a fordító, aki svájci és német lapokban elhelyezi verseimet és cikkeket közöl a munkáimról.” – Kosztolányi Dezső levele Tevan Andornak, Budapest, 1917. júl. 12., in *Levelezés-Réz*, 403.

HALÁSZ LÁSZLÓ

Kényelmetlen tünődések

5.

*Becstelenség besúgónak lenni,
apja nevét a gyerek szégyelli:
leggyalázatosabb szerep a világon,
inkább az öngyilkos Halált választom.*

Ezeket a sorokat én írtam, de írhatta volna Jobbágy Károly, aki barátja feljegyzése szerint „képes lett volna az öngyilkosságra, hisz becstellenül élni és besúgónak lenni, hogy valamikor a gyereke szégyellje az apja nevét, a leggyalázatosabb szerep a világon. Inkább a halál, mint ez, mondta.” Bevallom, Jobbágy költészete nem ragadott magával, sőt továbbra sem ragad, a költőről alkotott véleményem mégis revideálnom kell. Az idézetet a barát beszervezett ügynökként adta írásba az állambiztonsági szolgálatnak. A magyar irodalom 56-tól a rendszerváltásig húzódo besú-